

DE VERGETEN FILOSOOF

Adrie Krijgsman

De vergeten filosoof

een reis in het spoor van Pierre Bayle

© 2024 Adrie Krijgsman

Omslag: Portret Bayle, Museum Rotterdam, CC.

Uitgegeven bij Brave New Books

ISBN 978 94 6492 925 6

NUR 731

www.adriekrijgsman.nl

Inhoud

1	Nooit gekend is wel iets anders dan vergeten	7
2	Eerst naar de stad waar hij later was	21
3	Sedan, de Protestantse Academie, 1675-1681	33
4	Door naar het zuiden	55
5	Naar het geboortedorp Carla-Bayle	61
6	Goedgemutst naar Puylaurens en de koppige zee	84
7	Terug naar niet-bestaande bestaanszekerheid	99
8	Vlucht naar Rotterdam - 1681 - de werkstad	103
9	Rotterdam herinnert zich Bayle	119
	Noten	123

Philosophy can be compared to some powders that are so corrosive that, after they have eaten away the infected flesh of a wound, they then devour the living flesh, rot the bones, and penetrate to the very marrow. Philosophy at first refutes errors. But if it is not stopped at this point, it goes on to attack truths. And when it is left on its own, it goes so far that it no longer knows where it is and can find no stopping place.

Pierre Bayle (Historical and Critical Dictionary)

1 Nooit gekend is iets anders dan vergeten

In de lente van het jaar waarin ik de vergeten filosoof Pierre Bayle op het spoor kwam was ik al een paar weken in het warme zuiden geweest. Net als in het jaar daarvoor. Haast ongemerkt leek ik tot een warmteminnende Francofiel te zijn bekeerd, waar ik voorheen het geloof in de arctische koelte aanhing. Het leek een bekering waar ik op straffe van eeuwige verbanning uit Frankrijk jaarlijks gevolg aan moest geven. Nou ja, moest? Maar zo voelde het wel, als een hedonistisch genotsverlangen in mijn door cultureel calvinisme bepaalde, ingetogen levenshouding.

In een deels fictieve en een deels op de realiteit gebaseerde reisnovelle¹ had ik uitvoerig mijn belevenissen en enkele pikante verzinsels over die lentereis beschreven. Tijdens de reis had ik als gewoonlijk, in een schrijfblok en ook op een *tablet*, notities gemaakt die ik thuis in alle rust verder had uitgewerkt. Reizen en schrijven waren echt ‘mijn ding’, om het eens fraai te formuleren. Zodra de novelle voltooid en gepubliceerd zou zijn wilde ik opnieuw de wijde wereld in, want uit welke hoek de wind ook waaide, in welke richting ik ook keek, altijd was er de drang om op reis te gaan, was er die permanente, zachtjes knagende *Fernweh*. Dit keer hoefde ik niet zo nodig naar Frankrijk, maar liever naar Noorwegen en liefst zo ver mogelijk naar het noorden, om zo ver mogelijk weg te zijn van datgene wat we in zurig Nederland als beschaving waren gaan beschouwen, dus ver weg van de haastige tred, de botte bejegening, het eeuwige gezeur en gezemel. Een ongenoegen dat ergens zijn grond vond, maar dat te makkelijk werd afgeschoven op anderen,

op migranten, of de regering. Volgens het *World Happiness Report* waren we met een vijfde plaats nog steeds een van de gelukkigste volken op aarde, maar in de praktijk leek iedereen ontevreden. Ikzelf was daarop geen uitzondering, al was ik juist ontevreden over al die ontevredenheid. Niet dat ik weg wilde uit angst, uit lafheid of defaitisme. Verre van dat. Ik zal de laatste zijn die met een rolkoffer vol wijsheid achteraf naar een ander land zal vluchten. Men kende mij als een geweldloze vechter, niet als vluchter, en voor mij zou het veel eerder een pauze zijn dan een vlucht. Het was weleens lastig uit te leggen, toch kon iedereen zien dat ik telkens terugkeerde naar het land waar ik eigenlijk weg wilde. En natuurlijk, het geklaag was niet altijd onterecht. Ik was oplettend en ook slim genoeg om te weten dat we in Nederland niet in een bijbels paradijsje leefden, daarvoor waren er in de voorbije decennia teveel goede zaken naar de gallemiezen geholpen, alleen om een aantal gewiekste, maar immorele (meestal) mannelijke ondernemers smerig rijk te maken. Aan die rampzalige graai-economie was door de diverse regeringscoalities de afgelopen decennia zoveel cliëntelistische aandacht besteed dat tenslotte de werkelijk belangrijke zaken totaal werden genegeerd. Maar ook het stemgedrag van de kiezer was in één woord domweg 'dom' geweest, pas nog, met een overweldigende winst voor de BoerBurgerBeweging - hoe kneuterig wil je het hebben? Verder had ik op een enkel onbetekenend kwaaltje na geen klagen. Mij ging het goed!

Mijn *vluchtgedrag* had afgedaan en werd vervangen door het al even onnozele *aanvalsgedrag*, in een milde variant, nu ik in plaats van te vluchten naar Frankrijk Noorwegen

zou gaan veroveren - voor de zuivere lucht, de machtige bergmassieven en de mooie natuur in het algemeen. Ik was al sinds mijn jeugd een groot liefhebber van het land en de ingetogen levende bevolking, ik kon mij aardig redden met de taal, wist waar ik de mooiste bergen en de stilste fjorden kon vinden en nadat ik meer tijd had gekregen om langere reizen te maken ging ik er vrijwel jaarlijks naartoe. Ik was er twee jaar niet geweest en dacht dat de tijd wel weer rijp was. Ik wachtte nog even tot het in Noorwegen iets droger zou worden, want de weersomstandigheden waren op zijn zachtst gezegd niet aantrekkelijk. Al wekenlang trok het ene regengebied na het andere over het inmiddels doordrenkte land, met codes rood, aardverschuivingen, overstromingen en plaatselijke reisrestricties. Hoewel kou en regen bij het land horen als bitterkoekjes bij oma's pruttelkoffie, die mij overigens niet kon bekoren, waren het de barre en boze weersomstandigheden die mij de hele zomer door van een bezoek weerhielden. Regen hoorde bij het land, daarover geen twijfel, de regen maakte het land groen en waterrijk en zorgde voor de vele rivieren en prachtige watervallen. Maar ik had nu even geen zin in die regen. Ik was in de lente teveel verwend geweest in het warme zuiden en ik hunkerde naar meer verwenning, naar meer van dat lekkere lekkers, dat voor een noordelijk calvinist als ik toch altijd meer bij de zuidelijke, roomse zondes had gehoord. Bidden voor mooi weer in Noorwegen zou voor geen meter helpen, wist ik, dus leek het mij beter om het feit dan maar gelaten te aanvaarden en mijn plannen te wijzigen in plaats van te gaan zitten mokken. Wel verbaasde ik mij erover dat ik mij vroeger nooit door regen had laten weerhouden. Ik had een prima regenuitrusting, nog steeds. Het leek verdorie wel of

ik een vochtgevoelig ventje van suikerwerk was geworden, of van speculaas, een smeltventje dat op gevorderde leeftijd aan een aangenaam-klimaat-verslaving leed!

‘Je bent toch niet van speculaas, jongen?’ was vroeger het verwijt als je niet in de regen naar buiten wilde. Ik was niet van speculaas, ik wilde altijd naar buiten.

Ik had in feite kind noch kraai. Buiten die twee had nog veel meer dingen niet, geen vrouw, geen haast. Vanuit dat gegeven kon ik de reis naar Noorwegen eindeloos uitstellen tot het daar een beetje droger en warmer zou worden, wat ooit wel weer het geval zou zijn. Ik hield me stevig vast aan het gezegde ‘na regen komt zonneschijn’, dat was zelfs in Noorwegen het geval, al werd mijn geduld nu wel erg op de proef gesteld en hoewel ik er nooit prat op ga durf ik wel te zeggen dat ik best een geduldig mens ben, niet traag, wat vaak samengaat met geduldig. Nee. Eerder het tegendeel: geduldig snel! Hoe vaak ik ook op de app van buienradar keek, een echte verbetering van het weer zat er niet aan te komen, het duurde allemaal langer dan ik had gehoopt en de vraag rees of het er überhaupt nog warmer zou worden voordat de lange Scandinavische winter intrad, wat in de berggebieden al vroeg het geval was. Ik begon zelfs wat onrustig te worden. Wat als het nog weken zou gaan duren? Of langer? Dan was de kans om nog aangenaam te kamperen wel voorbij en moest ik sneeuwkettingen omleggen. Het was overbodige paniek. Ik was een vrij mens en kon gaan en staan waar ik wilde. Ik had een auto voor de deur staan, *with a full tank of gas*,² en was om zo te zeggen klaar om er samen met een jeugdige Melissa Etheridge vandoor te gaan. Ik was niet rijk, maar calvinistisch spaarzaam in de

zin van geen overbodige troep aanschaffen en had daardoor genoeg geld om af en toe een weekend weg te gaan, ook genoeg om naar het prijzige Noorwegen te gaan.

Het was langzaam najaar aan het worden en al te laat in het seizoen om nog in Noorwegen te gaan kamperen. Het voorgaande jaar was mijn vakantie naar het hoge noorden er ook al bij ingeschoten, wat op zich niet erg was, omdat er andere leuke dingen voor in de plaats waren gekomen. Nam niet weg dat ik het jammer vond, omdat ik vaker mijn woonplaats wilde verlaten, om niet blind voor de rest van de wereld te worden, of van haar bewoners te vervreemden. Ik wilde coûte que coûte en wereldburger zijn. Ik had al veel drukke jaren zonder vakantie in gezondheid overleefd en daar zouden er probleemloos meerdere aan toegevoegd kunnen worden, vast wel, maar ik wilde per se voorkomen een kamerplantje te worden, een aan de bank gekluisterde huisdierengek, of zoiets. Het voorgaande jaar had ik met pijn in het hart gekozen voor andere bezigheden en dat mocht dit jaar niet opnieuw gebeuren. Ik moest de stad uit! En enkel een weekendje weg? Dat vond ik aan de magere kant.

Door vrienden liet ik mij ongevraagd overtuigen dat ik steeds ouder werd (ook dat nog!) en dat ik moest genieten van het leven zolang ik daartoe in staat was. Geen bijster sterk argument, vond ik, want zó oud was ik nou ook weer niet, en het was met zo'n doemscenario, met zo'n zwaard van Damocles boven me, nou niet bepaald een opwekkende motivatie. Maar dit nadrukkelijke inspelen op mijn gemoed werkte wel, want *Pathos*, dat wist Aristoteles al, legt in de retorica meer gewicht in de schaal dan *logos*. Ik was het wel met ze eens dat ik moest genieten, wat ik vaak genoeg

deed, op mijn bescheiden, of zelfs ascetische wijze, als een wereldverzakende calvinist. Met calvinisme bedoel ik niet de theologie van Calvijn, want ik ben en blijf een verstokt atheïst, maar dan doel ik op de neerslag ervan, die tot in de haarvaten van protestants Nederland is doorgedrongen en die zich uit in hard en systematisch werken, een strenge moraal en in beperkte mate genieten van het verdiende geld. Het had geleid tot onze befaamde volksaard: ‘ons ben zuunig!’

Met een vinnig cynisme, een lieflijk sarcasme en een ironische knipoog zou ik geheel conform de wens van mijn vrienden de veeleisende samenleving achter mij laten en van het *laisser faire* gaan genieten, conform mijn karakter met minimale luxe en gematigd ecologisch verantwoord gedrag. Gedrag dat aansloot bij het voortgaande tijdsbeeld en waar ik grotendeels achter kon staan, mits het geen lege blabla was, geen greenwashing en het niet tot tweespalt in de samenleving zou leiden. Want de transitie naar schoon en duurzaam was veel minder simpel dan doorgaans door al te fanatieke beleidsmakers werd gedacht. In theorie was er veel mogelijk en als dat allemaal een beetje humaan zou kunnen worden toegepast ... Maar juist daar, bij die snelle implementatie, zat hem de crux.

Ik was, in elk geval naar eigen inzicht, niet tot vervelens toe rechtlijnig in mijn ecologische gedrag. Toch dachten sommigen daar anders over en vonden mij zelotisch, een niet bepaald fijne kwaliteit waarmee ik werd bestickerd en bovendien een kwaliteit die ik prima met argumenten kon weerleggen. Ik ging nota bene met de auto op vakantie! Als dat geen hedonistische, milieuonvriendelijke luxe was ... Maar dan, wie weerlegt er een vooroordeel? Alleen Pierre

Bayle! Nou ja, die deed in elk geval veel beter zijn best dan ik om de mens van dwalingen te weerhouden. Hoewel ... Maar daarover komen we nog te spreken.

Omdat in Zuid-Frankrijk de nazomer wat langer aanhield dan thuis in Noord-Nederland, om maar te zwijgen over Noorwegen, en het feit dat het in Zuid-Frankrijk nog steeds lekker weer was, en ik buiten bepaalde periodes flexibel mijn tijd kon indelen, had ik besloten om Noorwegen dan maar even te vergeten en dit jaar voor een tweede keer naar Frankrijk te gaan, naar het cultureel interessante gebied in de omgeving van Carcassonne, in het stroomgebied van de Aude, een gemengde rivier die na een afdaling vanaf de Mont Llaret, hoog in de Pyreneeën, rustiger en lieflijk door de heuvels kronkelt, langs oude slaperige dorpen en stille vestingstadjes, door een landschap met valleien, ravijnen en bossen, met natuurlijke labyrinten en agrarische tuinen waaruit de burchten van de Katharen soms hoog oprijzen boven het omringende land, met stekelige borstweringen van kreupelhout en met natuurlijke lichtcorridors in veelal donkere, gemengde loofbossen. Het is een landschap, met een daarmee overeenstemmende cultuur, dat uiterst traag, met wonderbaarlijke, door de mens bijna niet te bevatten, geheimzinnige natuurkrachten in vele eeuwen tot stand is gekomen en esthetisch is verfijnd, met hier en daar nog een herinnering aan de wiccaanse keuken of een alchemistische brouwplaats, de chemische fabrieken uit de middeleeuwen. Ik zou gaan reizen door dat gebied, dat stond inmiddels wel vast, door een gebied dat soms woest, soms dromerig als een door God ontworpen landschap tussen Toulouse en de Middellandse Zee uitgerold. Ik zou gaan reizen als God